

la vora tenim NLL on hi ha els trets mossàrabs més característics, com *Xeria*, *Tivenix* (-enys), *Xert*, *Calig*, *Capafonts*, *Tírig*, *Caro*; i els nombrosos NLL menors, com *La Redonda*, *La Morrandà*, i semblants, que he aplegat en E.T.C., 152, on s'ha mantingut -ND-: començant per *Pàndols* el gran paravent de Gadesa. No cal, doncs, pensar en cap influència cultista com en el cas d'*Andorra*.

¹ Només per a ràpida orientació pot tenir encara alguna utilitat el *REW*, 3670; i per als NLL dels Grisons, convé usar directament el *Rät. Namenbuch* de Planta i Schorta, s. v. *Ganda*, *Gionda*, *Gianda*, *Jonda*. Per a rectificacions a Mz.Pi. i altres citats en el *DECH*, veg. també *Top. Hesp.* II, 185; I, 9, 22.

GANDIA

La ciutat valenciana capital de la seva comarca. *PRON. POP.*: *gandia*, 1935, a València, Albaida, Teulada etc.; a Tavernes de Vall d., Barx, Lutxent, 1962 (xxxI, 171.22, 188.2, 191.25), i a Gandia mateix i els pobles adjacents, en les enqs. de 1962 i 1963 (xxxIII, 18-31 etc.). *Gentilici*: J. G. M., 1935, anota *gandieros*, a Teulada i a València, com a pop., si bé havia oït també *gandiens* a Alzira; també ho he vist escrit (p. ex.) «l'Horta *Gandienca*» (Mateu i Ll., *P. Val.*, 106); en el país vaig constatar que l'únic popular (fins en parlar no afectiu) és *pixavins*: Barx, Lutxent (188.19). *AlcM* prefereix *gandians*, i és clar que cal atènyer-se al que predomini en l'ús escrit i col·loquial d'aquests anys.

MENCIONS ANT. En el *Rept.* apareix, en una munió de donacions, en la forma *Candia*: hi compto una trentena de testimonis (p. ex., Bof., pp. 415, 416; i, a cada pas en les pp. 466-69, 510-19), crec que és pertot amb C-. En efecte, és aquesta la forma que resta molt predominant en tot el S. XIII: 1257, 1261, 1262, 1271 (Huici I, 439; II, 289, 292, 344); 1261, 1271, 1276 (MiretS., *Itin. de Jaume I*, 311, 444, 523); 1271: l'infant Pere fa concessió «in villa de *Candia*» (*El Arch.* IV, 308); 1273: villa *Candia* (doc. inèdit, p. p. Coll i Alentorn, ed. de Desclot I, 1471); 1280: «redditus *Candie*» a Alzira (MiretS., *RHisp.* X, 45 459).

A la fi del S. XIII va apareixent algun cop la forma moderna, gradualment 1257, 1258, 1268, 1276 (Huici II, 100, 203, 322, 373); 1277: «-- datum *Gandie*» (doc. de Pere el Gran, Soldevila, *Pere el G.* I, 2a. p., 101, 107); 1272 (*El Arch.* IV, 310). En total: unes 40 mencions amb C-, generals fins al segon terç del S. XIII alternant-se C- i G- amb 2 casos d'aquesta 1258, i 3 en docs. de 1268-55; però la C- continua fins a fi de segle. Des del S. XIV es generalitza la forma moderna: 1315 (*CoDoACA* XII, 265), 1318 (*BSCC* XVI, 238), 1323 (*El Arch.* IV, 333), 1327 (*CoDoACA* XXXIX, 432), 1450 (*A.C.A.*, reg. 2658, f° 11). Però fins aleshores hi ha Ca- en més del 80 % dels testimonis i no hi ha cap raó per dubtar que fos la forma primitiva.

ETIM. És insostenible la de SGuarner (*Introd.*, 44, seguida en *AlcM*), crec ja inspirada en el llibret pòstum de *Top.* que s'ha publicat a nom de Mz.Pi.: que vingui del pre-romà *GANDA que acabem de veure perpetuat a l'article *Gadesa*. Clarament errònia, per una raó que tanca de cop: mentre el sufix en -ESA és pre-romà, la terminació de *Gandia* no ho és; ni de cap manera podria venir d'una base llatina ni de data romana: en llatí no hi ha -IA accentuat en la Í, ni ho hauria admès la prosòdia llatina; sense comptar que la base GANDA no ha deixat cap rastre enlloc des de la línia Duero-Ebre cap al Sud. I això denota un desconeixement tan total de la forma originària amb C- en l'abundant documentació valenciana, que no podem creure que, almenys SGuarner, la ignorés del tot; potser voluntàriament hi aclucava els ulls per respecte al nom de Mz.Pi., el qual probablement ignorava aquesta fonamental dada filològica.

Ja s'ha dit algunes vegades que el nom li ve del gr. *Κανδία*, nom de l'illa de Creta. No per la falla que inventà Escolano, que seria fundada pels moros que, expulsats de Creta en el S. IX, s'haurien establert a Gandia. Segurament fou nom portat pels bizantins, que dominaren la part Sud del P. Val., fins al S. VI; i encara s'hi mantenien, pactant amb els visigots, quan vingueren les hosts mahometanes: car en el fons, el regne de Todmir, que aquests hi respectaren encara força temps, en fou una continuació, tolerada pels sarraïns per evitar tota intervenció auxiliadora per part dels imperials.

Així és com s'explicarà la forma *Candia*, tan tenaçment persistent en tot el S. XIII. Però com que l'ar. *q-*, amb què els moros imitaven la c- llatina i romànica, semblava una g-, per la seva sonoritat: quan l'àrab s'anà superposant al romànic, en l'ús dels habitants, hi aparegué la pron. G-; que en català, acabà per predominar sobre la k-, després de llarga lluita.

Reconeguem que les circumstàncies que causaren l'arrelament del nom grec ens són desconegudes en detall: entre altres raons, perquè tant els visigots com els sarraïns miraven amb hostil desconfiança la dominació bizantina. I els historiadors mahometans en parlen ben poc, sense cap detall. És un fet ben notable, que cap geògraf ni historiador àrab no ens dóna absolutament cap notícia de Gandia, població tan considerable, i centre d'una regió tan rica. Versemblant que això vingui justament d'aqueixa hostilitat. Mentre ells ens donen tantes notícies de *Dénia*, *Cocentaina*, *Xàtiva*, *Gallinera*, *Cullera*, *Alzira* etc. En tot cas és clar que era fàcil que els grecs de Kandia, com a insulars i navegants, figuressin en primer pla entre la gent bizantina que passava a aquesta terra.

Encara, doncs, veurem altres testimonis lingüístics de la influència del grec en aquesta zona (*DECat*, s. *sarvatxo/jardatxo*, i en força articles de l'*Onom.*, com *Xàbia*, *Dénia*, *Xaló*, *Alacant*; i vol. I, p. 229 etc.).

La freqüència del nom en el *Rept.*, ja demostra com devia ser terme molt poblat en temps dels moros. I la gran quantitat de donacions que hi hem constatat en